

mus ellen, azok ellen, akik megkísérelték föltartóztatni a mozgalmat azáltal, hogy azt egy előre készített sémába akarták beleszorítani.

A bölcs lenjini-sztaljini stratégia és taktika előre néz, a történelem kilátásai felé és ez arra kötelezi, hogy a tömegek történelmi tapasztalatával, eleven forradalmi gyakorlatával állandó és a legszorosabb kapcsolatokban álljon.

(Bolisevik, Moszkva, 1945 17—18. szám.)

◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆

A TERMELÉS SZABÁLYOZÁSA

Irta: Varga Jenő

Az első világháború idején a német reformisták uton-utfélen dicsőítették az akkori idők hadigazdálkodását, az élelmiszerek »egyenlő« elosztását. Ebben a hadigazdálkodásban »nagy társadalmi haladást« vélték fölfedezni és »hadi szocializmusnak« nevezték el. Lenjin leleplezte ezt a csalást és végzett a »hadi szocializmus« legendájával. A második világháborúban már ritkán lehetett hallani ezt a kifejezést.

A Szovjetunió gazdaságának nagy sikerei a háború előtt a tervszerű termelésnek nagy népszerűséget kölcsönöztek. Amikor már lehetetlenné vált a Szovjet közigazgatási sikereit letagadni, a reakciós körök e sikereket kizárólagosan a tervszerű termelés javára írták, tekintet nélkül a szovjetállam szocialista jellegére. Egyszerre mindenütt divatba jöttek a tervek, »négyéves«, »ö éves«, »tízéves« tervek. Ezek vagy egyáltalán nem valósultak meg, vagy, mint a német négyéves terv, tisztán a termelésnek háborús célokra való átállítását szolgálták.

A háború azután megmutatta a Szovjetunió közigazgatásának magasabbrendűségét.

»... a szovjet állam gazdasági alapja összehasonlíthatatlanul életrevalóbbnak mutatkozott, mint az ellenséges országok közigazgatása« (Sztaljin).

Ennek következtében a tervszerű termelés a dolgozók tömegei előtt még népszerűbbé vált. Ezzel magyarázható egyes tőkés közigazdászok azon törekvése, hogy a termelés háborús szabályozását »tervezdálkodásnak« nevezzék, ami ténylegesen helytelen.

A tőkés országok háborús termelésében szükségessé vált, hogy a hadsereg követelményeit rövidebb, vagy hosszabb időre lefedjék. És ahogyan a háború a termelésnek túlnyomó részét elnyelte, hogy a harcoló seregek számára biztosíthassák szükségleteik teljes fedezését, a jövő termelését előre szabályozni kellett. Ha az összes termelő erők — termelő eszközök, nyersanyagok, munkaerő, szállító eszközök — korlátlanul állottak volna rendelkezésre, úgy a tőkés állam ténykedése a háború alatt a megfelelő rendelkezések időben való átadására szorítkozhatott volna. De a helyzet sehhol sem volt ilyen. Ezért az állam kénytelen volt a termelés jelentős részét a háború céljaira tartalékolni, fokozni az elégtelen mennyiségben jelenlevő áruk termelését és korlátozni azok fogyasztását; mindenekelőtt a polgári lakosság céljaira. Ugyanez a célja a nyersanyagok, munkaerők és szállítóeszközök állami elosztásának.

A tőkés állam »tervszerű« beavatkozása a közigazgatásba elsősorban attól függ, hogy milyen viszonyban állanak a tartalékok a hadiszükségletekkel, de függ a történelmi föltételektől is. A »háborús gazdálkodás szabályozásának« legmagasabb fokát Németország érte el, ahol a háború céljaira szolgáló nyersanyagok már eleve elégtelennek mutatkoztak és ahol az államnak a gazdálko-

dásba való beavatkozása történelmi hagyomány és ahol a közgazdaság föltétlenül engedelmeskedik az államhatalomnak.

Így a háború óriási szükségletei és a tartalékok korlátolt mennyisége a hadviselő államokat arra kényszerítette, hogy szabályozó és tervező rendszabályokat létesítsenek. Ám ez a rendszer a Szovjetunió tervgazdálkodásától merőben különbözik. A különbség elvi jelentősége a következőkben áll:

1. A tőkés államokban nem állhat fenn tervgazdálkodás, mert ez ellenkezik a termelési rend alapijával, a termelő eszközök magántulajdonával. Ezen országok termelő intézkedéseit a háború kényszerítette ki.

A szovjet tervgazdálkodás ezzel szemben tökéletes összhangban áll a termelési viszonyokkal, melyeknek alapja a termelő eszközök társadalmi tulajdona. Itt a tervgazdálkodást nem külső szükség váltotta ki, hanem úgy békében, mint háborúban fönáll a szovjetállam belső szabályelve.

2. A tőkés országok háborús »szabályozása« kizárólagosan hadi jelenség

A szovjet tervgazdálkodása a szovjet társadalmi rendjének elválaszthatatlan eleme. A szovjet háborús tervgazdálkodása ugyanaz, mint békében csak maga a termelés alkalmazkodott a háború adottságaihoz.

3. A tőkés hadi »szabályozás« csak azokat a termelési ágakat érinti, amelyek közvetlenül, vagy közvetve a hátsereget szolgálják ki, a termelés többi ágába az állam egyáltalán nem avatkozik bele.

A szovjet tervgazdálkodás nemcsak, hogy az egész termelést átfogja, de beletartozik a káderek nevelése, lakosság elrendezése, a kulturális intézmények munkája, stb., stb.

4. A tőkés országok hadigazdálkodásukat csak a háború alatt kezdték (Németország kivételével, mert itt még a támadás megkezdése előtt háborús vágányra állították át a termelést) és az intézkedések ideiglenes jellegűek voltak.

A Szovjetunióban már több, mint húsz éve működik a tervgazdálkodás szervezete, amely minden ízében átfogja az óriási szovjet államot. Ez a szervezet a háború alatt is megszakítás nélkül működött.

5. A tőkés államok szervezeteiben, melyek a tervezéssel foglalkoztak, a hivatalnokok mellett ott találhattuk, ezen államok osztályjellegének megfelelően, a munkaadók és munkások szervezeteinek képviselőit és a fogyasztókat is. (Németországban ezen szervezetben a munkások és fogyasztók képviselői nem kaptak helyet) Ez azt jelenti, hogy a társadalmon belül fönálló összes ellentétek itt is jelentkeztek és a tervezés amúgy sem könnyű munkáját rendkívül megnehezítették.

A Szovjetunióban csak két baráti osztály jelenléte teszi lehetségessé a háború alatt is a tervezést minden zavaró körülmény nélkül.

Az elmondottakból világosan kiténik a tőkés országok háborús »tervgazdálkodásának« minden hiánya.

A termelő eszközök a háború alatt is magántulajdonban maradtak, a tőkészek továbbra is a haszonért termeltek. Sőt Amerikában és Angliában az állami pénzekben a háború céljaira épített üzemeket is magánkezelésbe adták.

A tőkésék érdeke, hogy minél nagyobb hasznot húzzanak, állandó ellentétben áll az állam szándékával, hogy a termelést minél jobban a háború céljaira használja föl. A nagy vállalatok a háború alatt is megtartották döntő befolyá-

sukat az állam gazdasági politikájára általában, a hadi gazdasági szerveket pedig azért, hogy azokon belül vezető helyeket foglaltak el, teljesen hatalmukba kerítették. Általános érdek, hogy az ország minél előbb győztesen kerüljön ki a háborúból, míg a vállalatok magánérdeke, hogy a háborúból minél több hasznot húzzanak. Ilyen körülmények között a gazdálkodás tervszerű vezetése lehetetlenné válik.

Ez az érdekelletét legjobban az Északamerikai Egyesült Államokban (EÁ) mutatkozott meg. A fasiszta államokkal ellentétben a sajtó ezt még a háború alatt szóvá tette. Az amerikai vállalkozók nem akarták tőkéjüket olyan üzemekbe fektetni, amelyeknek nagy háborús jelentősége volt ugyan — és nagy hasznot is hajtottak volna — de félték attól, hogy a háború nem tart annyi ideig, hogy ők a befektetett tőkét visszakaphatják és a háború után ezen vállalatok fölöslegessé válnak. Így az állam volt kénytelen helyettük a befektetést (kb. 16. milliárd dollárt) elvégezni és azután az adófizetők pénzén emelt gyárakat a tőkések kegyeskedtek tovább vezetni. Természetesen a haszon orszolánrésze az ő zsebeikbe folyt.

Hogy mennyire tervszerűtlenül ment végbe az EÁ gazdasági erejének kihasználása, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a leállított autó gyárak mellett állami pénzen újakat építettek és azt a tőkések kezébe adták, a már említt módon.

A nagy vállalkozók magánérdeke és az állam érdeke között főnálló ellentétet a Ford autó gyár példáján láthatjuk.

Annak ellenére, hogy a kormány 66 millió dollárt adott Fordnak egy autó gyár fölépítésére, a vállalat kénye-kedvére dolgozott. Ez azt jelenti többek között, hogy az üzemet több, mint 30 kilométerre építették a legközelebbi lakóhelytől, Detroittól, főképp katonaköteles munkásokat alkalmaztak és teljesen megelégedtek arról, hogy a munkásoknak a szükséges lakásokat és élelmiszereket biztosítsák és minden erejükkel azon voltak, hogy a kormány intézkedéseit, melyek ezen állapotok megjavítását célozták, lehetetlenné tegyék. Végül régi és alkalmatlan termelési módszereket vezettek be. Így szinte lehetetlenné tették azokat a gyors változtatásokat, amelyeket a modern háború megkövetel. De ugyanakkor a Ford vállalat egy nagy repülőgépgyárat épített, amely kizárólag teherszállító repülőgépeket állít majd elő — a háború után.

Ugyanezt láthatjuk a Chrysler vállalat működésében. Ez a vállalat azon volt, hogy minél inkább korlátozza a kormány által föllállított gyárak hadi célú működését azért, hogy a béke idők követelményeinek megfelelő autót gyártottak. Ugyanakkor, amikor a Chrysler vállalat telepein óriási földterület maradt kihasználatlanul, Chrysler Csikágóban állampénzen fölépítteti a világ legnagyobb repülőgépgyárat, amelynek békében — Chrysler szavai szerint — semmi feladata sem lesz. Ezen vonakodásnak az oka, hogy üzemei hadicélokra alakította át, Chrysler részéről abban rejlik, hogy ő nem rendelkezik olyan anyagi tartalékokkal, mint a többi autó gyárosok, míg ugyanakkor az autó gyártásban a második helyet foglalja el. Ezért megkísérelte üzemeinek háborús munkáját úgy megszervezni, hogy a béke viszonyokra való átmenet számára minél olcsóbb legyen és megelőzhesse versenytársait.

Hasonló példák tömegét tudnánk felsorakoztatni. A termelőeszközök magántulajdonán alapuló társadalmi rend lehetetlenné teszi a tervszerű termelést.

Különösen nehéz a mezőgazdaság bekapcsolása a szabályozás rendszerébe. Ennek oka, hogy minden országban van néhány millió »önálló« mezőgazdasági üzem. A paraszti mezőgazdálkodás ezt még bonyolultabbá teszi. Egy német fasiszta újság írta: »Ha egy négy holdas birtok hetvenkét törpe részből áll és ha egy harminc hektáros birtok szétdaraboltsága oda vezet, hogy a százhatvankét résznek egy évben egyszeri bejárása kétszázhat kilométer utat jelent, úgy ilyen körülmények között lehetetlenné válik a nagyobb termelésért folytatott harc.

Békében az ilyen viszonyok csak a parasztgazdálkodás fejlődésének és korszerűvé tételének akadályai, de a háború alatt ez elbírhatatlan állapotokat jelent. A földbirtokok fölpróvoztottsága összeférhetetlen a munkaerő, iga, leltár stb. ésszerű felhasználásával.»

Ugyan így nagy nehézségekbe ütközik a kisipari műhelyek bekapcsolása a »tervszerű« háborús gazdálkodásba. Ez csak úgy történhet meg, ha az iparosokat a nagy cégektől függővé, azok számára rész-darabokat földolgozóvá tették, vagy egyszerűen fölszámolták őket. (Különöses Németországban).

A tényből, hogy a tőkés államok termelési szabályozása rendkívül jellegű volt és csak a háború idejére szánták, következik, hogy a háború kezdetén ezen országokban nem volt kész szervezet a háborús gazdálkodás tervszerűvé tételére (kivételt képez, mint már mondtunk Németország). A szükséges szerveket a háború folyamán állították föl, esetről esetre, ahogyan a hadsereg részére elengedhetetlen anyagok hiányának veszedelme fenyegetett. Ezen szervek működése is gyakran összekeveredett és egy szabályosan fölépített rendszer helyett összevisszaságot láthattunk.

Példaként állíthatjuk ide az annyiszor dicsért, német, »minta«-szervezetet.

A német közgazdaság »szabályozása«, azaz hadigazdálkodás céljára való alkalmassá tétele nem sokkal Hitler hatalomra jutása után kezdődött. 1934-ben »szabályozást« a Közgazdasági minisztériumra bízta, melynek élén Funk állott 1936-ban Göringet nevezték ki a »négyéves terv« háborús előkészületének vezetőjévé. A Közgazdasági minisztériummal szemben ez felsőbb fokúnak számított, Valójában mind a két szervezet párhuzamosan dolgozott. 1940-től kezdve az egész ország gazdasági »szabályozása« céljából a Fegyverkezési minisztérium, mint egy harmadik szervezet jelentkezik. A hadi és gazdasági helyzet kiélesedéseivel ez a szerv egyre döntőbb jelentőségűvé válik. 1943 őszétől az összes hadigazdálkodási szerveket a Fegyverkezési minisztérium alá rendelték, melynek élére Speert állították. A Közgazdasági minisztérium munkája a polgári lakosság szükségleteinek ellátására szorítkozott. És mivel ezen minisztérium hatáskörébe csak hadsereg részére nem szükséges termények tartoztak, szerepe tökéletesen semmitmondó lett. A negyedik — hadi — szervezet a megszállott területek kirablásával foglalkozott.

Ezekén kívül a termelés különböző részeiben találunk kartelszerű kényszer szervezeteket. Ilyen például az »Állami szénszervezet«, az »Állami acélszervezet« stb. stb. Ezeknek jogukban állt az egyes üzemeket bezárni és a nyersanyagokat önállóan fölosztani. Ily módon a termelés fölötti hatalom a tőkés monopolista szervezetek kezébe ment át.

Ezen szervezetekkel párhuzamosan voltak még olyanok, amelyek egész németországi termelésre vonatkozó ügyeket intézték. Például az ármegállapítók és ellenőrző hivatal stb. stb. A különböző hivatalok és szervezetek hatáskörét nem határozzák meg pontosan és ügyvezetésük emiatt nem egyszer összekeveredett.

Az ismert német alapossággal mindent kiszámítottak, megszerveztek, egy-ésesítettek. Az üzemekre az ellentétes rendelkezések záporát hullott. Még a fasiszta sajtó is kénytelen volt »föllépnit« az ilyen »túlméretezett szervezés« ellen. Mellesleg megjegyezzük, eredmény nélkül. Például a »Das Reich« 1944 augusztus 6-ji számában a következőket olvashatjuk: »A szervezés szenvedélye — ez a mi nemzeti betegségeünk. Minden acélrúd között, amely elhagyja az üzemet és minden lövés között Normandiában akták hegye tornyosul.«

Végeredményben a hadban álló tőkés országokban a szabályozás miatt, bár többé kevésbé biztosította a hadseregek ellátását a legszükségesebbekkel, a tőkés közgazdaság már megélt aránytalanságai a háború alatt újjal bővültek. Így például Amerikában a kormány 500 ezer tonna teljesítőképességű alumínium gyárait építtet és 1943-ban kiderült, hogy ebben az iparban túltermelés van, és

emiatl t'zenhét alumínium gyárat le kellett állítani. Másik példa. A háború alatt az EÁ-ban a vasztergapadok gyártását óriási méretekre fokozták. Két év alatt egymillió vasztergapad hagyta el az üzemeket. A túltermelés miatt a termelést az üzemek teljesítőképességének egyharmadára kellett csökkenteni. A háborús munka hivatal vezetője Mac Naft helyesen mutatott rá arra, hogy az üzemek vasztergapadokkal való mértéktelen ellátása pazarlás, mert a gyárak csak egy menetben dolgoznak. Ha a munkát két, vagy több menetben szerveznék meg, a leszállított vasztergapadok legnagyobb része fölöslegessé vált volna.

1940—42-ben a demokratikus hadvselő államok legnagyobb gondja a tengeri szállítás térfogata volt. Azt kellene hinnünk, hogy a meglévő hajóúrt alaposan számon tartották és az utolsó grammig kihasználták. A valóság azonban mást mutat. 1940-ben a legélesebb válság idején egy angol hajó szuezi rendelettel, csak félig megrakva, körüljárta Afrikát, vissza pedig teljesen üresen jött. Mint szükséges terhet ezer tonna homokot vitt a földézetem és ez a homok bejárta a világot. A »New York Times« 1944 szeptemberében jelentette, hogy 1943 januárjában elindult egy hajókaraván New Yorkból Murmanszkba. Két hónapi utazás után meg is érkezett oda és azután öt teljes nyolc hónapot várt, míg a vissza-utazásra megkapta a parancsot.

A háborús szabályozás leggyöngébb oldala a munkaerő elosztásának kérdése volt. Itt nemcsak durva hibákat láthatunk, hanem az első világháború alatt elkövetett baklövészek sorozatos megismétlését.

Németországban ugyanúgy, mint Amerikában az általános mozgósítás végrehajtásakor nem számoltak eléggé a széntermelés fontosságával és annak szükségleteivel. Nemsokára rájöttek, hogy a bányászok elégtelen száma a széntermelés csökkenését vonta maga után. Emellett teljesen figyelmen kívül hagyták a bányász-utánpótlás kérdését. Az ifúság soraiban kevesen voltak, akik erre a pályára hajlandóságot mutattak volna. Emiatt Angliában kényszereszközökhoz folyamodtak. Németországban a megszállott területekről elhurcolt munkásokat kényszerítették a bányákba. Világos, hogy a kényszermunka eredménye nem lehetett kielégítő. A hasonló példák végtelen sorozatát vonulathatnánk még föl.

A munkapiac anarhiája még jobban kiélezte a különbséget az egyes iparágakban dolgozó munkások fizetése között. Amerikában az alumíniumgyári munkások heti jövedelme 1942-ben heti 46 dollárt tett ki, a hajóépítésben 53-at, a bányászoké 37-et. Emiatt a bányákból megindult az áramlás a magasabb jövedelmű üzemek felé. Így a réztermelés a felére esett vissza és ugyanakkor a kormány Délamerikában volt kénytelen drágán vásárolni a rézet.

Az államérdek és magánérdek közötti ellentét különösen élesen jelentkezett az árszabályozás terén. A fekete börze úton-útfélen fölütötte fejét. Előállott az a visszás helyzet, hogy a használt árucikkek árai magasabbak voltak, mint az államilag megállapított új árúké. A tőkés termelés természetében rejlő anarhiát nem lehet rendeletekkel eltüntetni.

Ennek legszebb bizonyítéka, hogy az angol-amerikai valutatömböt kivéve a többi tőkés országban, még a háború alatt infláció jelentkezett. A hadinyereségek, minden ellenőrzés dacára, óriásiak voltak. Az adózás elől a nagyvállalatok a személyi kiadásoknak és reprezentációs költségeknek minden eszközeivel való emelésébe menekültek.

Az a tény, hogy a termelő eszközök magánszemélyek tulajdonában vannak, mindenkor az állami szabályozás megtörését jelenti.

Németországban, ahol az állam arra törekedett, hogy mindent átfogjon szabályozásával, ezt a háború egész tartama alatt állandóan megszegték. A külön erre a célra kirendelt bíróságok a háború végéig hozták igen súlyos ítéleteiket. A demokratikus államokban a helyzet ettől csöppet sem különbözött. A veszteséget soha nem tapasztalt módon ütötte föl a fejét.

Mindez azt bizonyítja, hogy a tervszerűtlen termelés anarhiája a tőkés rend jellemző tulajdonságai maradnak a háború alatt is, az állami szabályozás és a tőkés rendben való tervszerű termelésről handabandázó fecsegés ellenére.

A háború alatt Angliában és Amerikában tudós társulatokat létesítettek a tőkés rendbeni tervszerű termelés tanulmányozására és könyvek és füzetek tömegei jelentek meg ezzel a kérdéssel kapcsolatban. ¹⁾

Most a háború befejezése után, az állam szabályozó szerepének csökkenésével a »tervezés« kérdése hatodrangúvá válik. De újra időszerűvé lesz két-három év múlva, ha jelentkezik a soron levő termelési válság.

¹⁾ Az amerikai tervező bizottság a háború végéig több, mint negyven könyvet adott ki. Pontos, a termelés minden ágát fölölő terveket csináltak az EA háború utáni termelésére vonatkozólag. Csak egyet felejtettek el megmondani, Hogyan kell ezeket a gazdasági terveket megvalósítani?

LEVÉL MONTEVIDEÓBÓL

Irta: Papp István

Montevideo, 1945 okt. 29.

Kedves elvtársak!

Mindenesetre meglepődnek azon, hogy messze idegenből, ismeretlenül kapnak levelet. De hosszú évek óta nem volt a hazaiakkal kapcsolatol, nem tudom: ki merre van és ezért megkísérlem, hogy önökön keresztül adjak hírt magamról. Leveletem a »Borba« címén át továbbítom. Nevem Papp István, Nikincin születtem 1903-ban. Ide 1924-ben vándoroltam ki. A kezdet nehézségein átesve szakmát tanultam s mint munkás (bútorfényező) dolgozom.

Először a délamerikai magyar és jugoszláv kivándorlók életéről írok. 1923--1925-ben Braziliába ingyen szállították a családokat a kávéültetvényekre. Főképp földművesek jöttek, de akadt elég kisiparos is köztük. A másik kivándorlási hullám 1927—1930-ra esik, amikor inkább ipari munkásság jött. A jugoszláv kivándorlók nagyobb számban a dalmát és líkai vidék szegényeiből állnak. Szerbek nagyon kevesen vannak. Nagyobb számmal szlovének vannak iztraiak. A kivándorlók túlnyomó részét gazdasági okok hozták ide. Politikaiak kevesen vannak. De ezen kevesek munkájának köszönhető a demokratikus munkásszervezetek kiépítése.

Argentínában a magyarajkú munkások egyesülete 1926-ban alakult meg és a horthysta kormány erőlködése ellenére rövid idő alatt a legerősebb egyesületté vált. Később a fasiszta kormány nyomására átalakult és a »Törekvés« Társadalmi és Sport egyesület nevet vette föl. Uruguayban 1925-ben alakult egy magyar polgári egyesület, amely 1928-ban munkás egyesületté alakult át. Az itteni diktatura nyomása és a gazdasági helyzet változást teremtettek. A munkás egyesület fölveszi az Uruguayi Magyar Kultúr Központ nevet, de megmarad régi politikai vonalán és tovább harcol a fasiszta magyar kormányok befolyása ellen. Könyveket, lapokat szereztünk. Állandóan járattuk az észak-amerikai »Új Előre«-t (a mai »Magyar Jövő«), a »Kanadai Magyar Munkás«-t, a »Párisi Munkás«-t, a »100%«-ot a »Híd«-at, a »Sarló és Kalapács«-ot. 1927-ben Buenos Airesben kiadtuk a »Proletár«-t, 1936-ban itt kiadtuk az »Új Világ«-ot. Szóval dolgoztunk.

1941-ben, amikor a nácik megtámadták az Sz. Sz. Sz. R-t, megindítottuk a széles, szabad, magyar mozgalmakat és megalakítottuk a